

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ¹

Κατὰ τὰ τελευταῖα τρία ἢ τέσσαρα ἔτη πολὺ νέον ἱλικὸν ἐξεδόθη περὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας.⁽¹⁾ καθηγητῆς Λάμπρος οὐ μόνον μετέφρασεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας τοῦ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου, ἀλλὰ καὶ προσέβηκεν ἰκανὰς ἀξιολογωτάτας σημειώσεις καὶ πλὴν μικροῦ μέρους ἔγγράφων ἐν τέλει τοῦ δευτέρου τόμου ὅλον τόμον μνημείων², ὧν τὰ πλεῖστα οὐδέποτε εἶχον ἐκδοθῆ πρότερον ἐν ᾧ ἄλλα ἦσαν γνωστὰ μόνον ἐκ περιλήψεων ἢ ἀποσπασμάτων τοῦ Χόπφ, τοῦ Γρηγοροβίου ἢ τοῦ Πρεδέλλη. Ἐξέδωκε δὲ καὶ περιοδικόν, τὸν Νέον Ἑλληνομνήμονα, ἀφιερωμένον εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, οὗ πρόκειται ἤδη τρεῖς τόμοι³. Οἱ δὲ Γάλλοι ἤρχισαν ἐκτυπώνοντες τὰ Χρονικὰ (Regesta) τῶν παπῶν τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ἅτινα περιέχουσι καὶ μαρτυρίας περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καταλώνιος λόγιος Ἀντώνιος Rubio y Luch ἐξέδωκεν ἀξίαν λόγου σύγγραφην ἐπιγραφομένην Καταλωνία καὶ Ἑλλάς⁴, πλὴν τοῦ ὅτι συνεισήνεγκε πλῆθος ἐγγράφων ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Πανόρμου εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ καθηγητοῦ Λάμπρου, καὶ ἡ πραγματεία περὶ τῆς «Ἀνατολικῆς πολιτικῆς Ἀλφόνσου τοῦ Ἀριεγονικοῦ» ἢ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Cerone ἐν τῷ Archivio storico per le province Napoletane⁵, περιέχει πολλὰ μέχρι τοῦδε ἀγνωστα μνημεῖα, ἀναφερόμενα εἰς τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτῆσεως.

1. Δημοσιεύθη ἐν τῇ English Historical Review τόμ. KB (1907) σ. 5.8 κ. ε.

2. Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας (ἐν Ἀθῆναις τόμοι 1—3, 1904—1906).

[Νῦν τὸ περιοδικὸν τοῦτο διατρέχει τὸ δεκάτον ἕνατον ἔτος].

4. Catalunya a Grecia. Ἐν Βιρκελῶνι 1906 Barcelona L'Avenç. 1906. Cf. Anuari de l'Institut d'estudis Catalans (1907—8, 1911, 1913—14) Estudis Universitatius Catalans, VIII (1915).

5. Top. XXVII σ. 3—93, 380—450, 555—631, 771—852 τόμ. XXVIII σ. 154—212.

Ἐγὼ δ' ἐν τῷ προκειμένῳ ἄρθρῳ σκοπῶ νὰ ἐξετάσω τὰ κυριώτερα γεγονότα, τὰ ἐκ τῶν πηγῶν τούτων προστιθέμενα εἰς τὰς ἡμετέρας γνώσεις περὶ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ ἐσπερίου αὐτῶν δυνάστης.

Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Παρθενῶνος ὡς ἐκκλησίας Παναγίας τῆς Ἀθηνωπόλεως κατὰ τὰς περιόδους τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς πόλεως ἔχομεν ἰκανὰς μαρτυρίας. Ἐξ ἱαμβικοῦ ποιήματος τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου, τοῦ Ἑλληνοσμητροπολίτου τῶν Ἀθηνῶν, μνηθάνομεν ὅτι ἐκάλλυε τὸν ναόν, προσέβηκεν ἑπιπλατιμῆεντα καὶ σκευῆ προσήγαγεν ἀγροῦς καὶ κτήσεις νέας, ποίμνια, βοσκόλια, πᾶν ζώων γένος, ἀνέστησεν οἴκους τοὺς περὶ τὸν ναόν, καὶ ἠΐξησε τὸν κλῆρον.¹

Καθ' ἕκαστον δ' ἔτος μεγάλη ἐορτὴ προσείλκε τοὺς Ἑλληνας ἐγγύθεν τε καὶ μακρότερον εἰς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τῆς Θεοτόκου.

Καθ' ἃ, ὡς εἶκος, προσεδράκατο, ἀμυδρότατον νέον φῶς ἐπεχύθη ἐπὶ τὴν περίοδον τῆς ἐν Ἀθήναις κυριαρχίας τῶν Βουργουνδίων.

Ἄλλ' οὐχ ἥττον μνηθάνομεν ἐκ κώδικος ἑλληνικοῦ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ ὅποιον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ ἀρχοντος τῆς Ναυπλίας Λέοντος Σγουροῦ, ὅστις ἐπὶ μακρὸν ὑπερημύνθη τοῦ Ἀκροκορίνθου ἐναντίον τῶν Φράγκων κατακτητῶν. Οὐ μόνον δὲν ἐξωγήθη, ἀλλ' ἀπεναντίας αὐτῷ γε ἵππῳ ἑαυτὸν ἀπὸ τὸν Ἀκροκόρινθον κατέβαλεν, ὡς μηδ' ὄστοῦν αὐτῷ σῶσον ὑπολελειφθαι.² Εὐρίσκομεν δὲ καὶ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ πάπα Ὀνωρίου Γ' πρὸς τὸν Ὀθωνα Δελαρός τῆς 12 Φεβρουαρίου 1225 τὴν τελευταίαν μνείαν τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐν ταῖς ἀθηναϊκαῖς αὐτοῦ κτήσεσι πρὸ τῆς εἰς Γαλλίαν ἐπιστροφῆς, μνημονεύονται δὲ καὶ δύο μέλη τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὁ Γουλιέλμος καὶ ὁ Νικόλαος, ἀμφοτέρωθεν ἱερεῖς ἐν Ἀθήναις. Τούτων ὁ μὲν Γουλιέλμος ἕστερεῖτο παιδεύσεως, ἔχων γραφεῖν *in litteratura defectum*, ἄλλως δὲ ἐγίνετο λαϊκὸς ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ὁ δὲ Νικόλαος εἶνε πι-

1. Γρηγοροβίτου — Δάμπρος. Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν Τόμ. Β' σ. 729. Ἐπετηαὶς τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρισσοῦ, σ. 23.

2. Δάμπρος ἐνθ' ἄν. Τόμ. Α' σ. 421 σημ. 1 κατὰ τὸν Παλατῖνον κώδικα 286 φ. 122. Βιβλ. τοῦ αὐτοῦ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Τόμ. 5' σ. 318.

θανῶς αὐτὸς ἐκεῖνος, οὐ τὸ ὄνομα εὐρέθῃ ἐπικεχαραγμένον ἐν τῷ στοῦ τοῦ Ἀδριανοῦ ¹.

Πολὺ πλείοτερον διαφωτίζεται ἡ καταλανικὴ περίοδος. Μανθάνομεν τουλάχιστον τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνίαν τῆς λήξεως αὐτῆς, ἐπειδὴ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Ἰακώβου da Prato πιθανῶς συγγενοῦς τοῦ Λουδοβίκου da Prato, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος τῶν Ἀθηναίων, ἐπιστολῇ χρονολογουμένη ἀπὸ 9 Μαΐου τοῦ 1388, ἀναγγέλλεται, ὅτι ὁ Νέριος Ἀτζαϊώλης ebe adi a di questo lo chastello di Settino². Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀντώνιος Rubio y Luch³ εἶχε δίκαιαν εἰκασίαν, ὅτι ὁ δὸν Πέτρος de Pau, ὁ μνημονευόμενος ὡς ἐκ λάθους μαρτυρούμενος νεκρὸς ἐν τινι ἐπιστολῇ Ἰωάννου Α' τοῦ Ἀραγωνικοῦ, χρονολογουμένη ἀπὸ τῆς 16 Νοεμβρίου 1387, ἀντεῖχεν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μέχρις αὐτοῦ τοῦ 1388. Ὁ Καταλωνίος ἐκεῖνος λόγιος ἀπέδειξεν ὅτι ὁ γενναῖος ἐκεῖνος φρούραρχος τοῦ «κάστρου τῶν Ἀθηναίων» εἶχε πέμψει ἀπεσταλμένον εἰς τὸν Ἰωάννην Α', ὅστις ἐδέξιόθη αὐτὸν «ἐν τῷ μικρῷ ἀνακτόρῳ τῆς Βαρκελῶνος» τῇ 18 Μαρτίου 1387 καὶ ὑποσχέθη εἰς τοὺς συνδίκους τῶν Ἀθηναίων τῇ 26 Ἀπριλίου νὰ ἐπισκεφθῇ ταχέως τὸ ἀπομεμακρυσμένον αὐτοῦ δουκάτον⁴. Ὁ Ἀντώνιος Rubio y Luch ἔγραψέ μοι πρὸς τούτους, ὅτι ὁ Χόπφ ἐπλανᾶτο μεταφράζων τὸ ἐν τοῖς σικελικοῖς ἐγγράφοις λατινικὸν ὄνομα Petrus de Pateo τοῦ Καταλωνίου ἀρχοντος, οὗ ἡ ὑπερφίαλος διαγωγή ἤγαγεν εἰς στάσιν ἐν Θήβαις, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν αὐτὸς τε καὶ ἡ σύζυγος καὶ οἱ κυριώτατοι τῶν ὀπαδῶν, εἰς τὸ ἰσπανικὸν de Puig⁵. Τὸ ἀληθινὸν αὐτοῦ ὄνομα ἦτο Πέτρος de Ρου, καὶ εἶνε φανερὸν ἐκ τῶν ἐγγράφων, ὅτι ἡ παρὰ τῷ Χόπφ χρονολόγησις τῶν κατ' αὐτὸν εἶνε ἐσφαλμένη. Οὗτος ἀναφέρεται ἐν τινι ἐγγράφῳ τῆς 3 Αὐγούστου 1366 ὡς ἤδη θανών⁶, μανθάνομεν δέ, ὅτι

1. *Præsentia Regesta Honorii III* Τόμ. Β' σ. 804.— *Les Registres d' Urbain IV* Τόμ. Γ' σ. 426.— Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας Τόμ. Β' σ. 28.— *Les Registres de Clement IV* Τόμ. Α' σ. 214, 215.

2. *Δάμπρου ἐνθ' ἀν.* Τόμ. Γ' σ. 119.

3. *Catalunya a Grecia* σ. 42, 53.

4. *Αὐτοῦ* σ. 50, 9.

5. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Γενικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Ersch καὶ Gruber LXXXVI 18, 19, *Chroniques Greco-romanes* σ. 475. *Anuari* (1911).

6. *Δάμπρου ἐνθ' ἀν.* σελ. 344.

ἔφερε τὴν ἐπίσημον προσωπιμίαν «βικαρίου τῶν δουκῶν», ἦτοι ἐπιτρόπου τοῦ ἀπόντος γενικοῦ βικαρίου Ματθαίου Μογκάδα καὶ γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ ὡς «προστάντος ἐν τοῖς δουκάτοις ὡς γενικοῦ ἐπιτρόπου» καὶ ὡς «προστάντος ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπιτροπείας (βικαριάτου)»¹. Βλέπομεν δὲ καὶ τὸ κάστρον Ζητουνίου (Turpin griffinam), ὡς ἐλέγετο τότε ἤδη ἡ Λαμία, ἀνήκον εἰς αὐτόν.²

Ὁ δὲ Ρογῆρος de Lluria, ὅστις ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἦτο πρωτοστράτωρ τῶν δουκῶν³, προσωνυμεῖται ἐπίσημως γενικὸς ἐπίτροπος⁴ ἤδη τῇ 3 Αὐγούστου 1366, καίτοι ἡ τυπικὴ διαταγὴ, δι' ἧς ἀτελεύτη ὁ Ματθαῖος Μογκάδας καὶ διωρίσθη ἀντ' αὐτοῦ ὁ Ρογῆρος de Lluria ἐξεδόθη μόνον τῇ 14 Μαΐου τοῦ ἐπομένου ἔτους⁵. Ὁ δὲ νέος γενικὸς ἐπίτροπος ἤρξεν ἀμφοτέρως τὰς ἀρχὰς⁶ μέχρι τοῦ θανάτου, ὅστις συνέβη πάντως πρὸ τῆς 31 Μαΐου 1370, ὅτε διωρίσθη ὁ διάδοχος αὐτοῦ⁷, καὶ νομίζω, ὅτι τὰ προεκτεθέντα γεγονότα καθιστῶσιν εἰς ἡμᾶς εὐεξήγητον τὸν λόγον, δι' ὃν μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον δὲν διωρίσθησαν πλέον πρωτοστράτορες. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο τοῦ πρωτοστράτορος εἶχεν ὑπάρξει κληρονομικὸν ἐν τῷ οἴκῳ de Nouvelles, καὶ ὁ Γρηγορόβιος⁸ ἐξέθηκε τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ermengol de Nouvelles δὲν περιεβλήθη αὐτό, καθ' ἣ ἐνόμιζεν ὁ Χόαπ μέχρι τοῦ θανάτου, ἀλλ' ὅτι πρὸ τοῦ συμβάντος τούτου ὑπῆρξε πρωτοστράτωρ ὁ Ρογῆρος de Lluria. Ὑποθέτω δέ, ὅτι ἡ παῦσις τοῦ Ermengol ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης προῆλθεν ἕνεκα τιμωρίας διὰ τὴν ἐναντίον τοῦ κυριάρχου ἀποστασίαν αὐτοῦ⁹, ὅτι, καθ' ἣ ἀπέδειξεν ἡ ῥῆξις μεταξὺ τοῦ Lluria καὶ τοῦ Ρου, δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ στενῇ αὐλῇ τῶν Θηβῶν ἰκανὸς χώρος διὰ δύο οὕτως ἐξέχοντας ἄρχοντας, οἷος ὁ βικαρίος καὶ ὁ πρωτοστράτωρ, καί, ὅτε ὁ Lluria, γενόμενος

1. Αὐτόθι σ. 234· 6, 238.

2. Αὐτόθι σ. 344.

3. Αὐτόθι σ. 279, 350.

4. Αὐτόθι σ. 335.

5. Αὐτόθι σ. 283.

6. Αὐτόθι σ. 240, 282, 330.

7. Αὐτόθι σ. 315.

8. Γρηγορόβιου—Λάμπρου ἐνθ. ἀν. Τόμ. Β' σ. 160 σημ. 1 :

9. Rubio y Lluch Les Navarros en Grecia σ. 476.

βικάριος, συνεδύασεν αὐτὸς τὰς δύο ἐκείνας ἀρχάς, ἐθεωρήθη ὁ συνδιασμός οὗτος παρέχων αἰσίαν λύσιν τῆς ὑφισταμένης δυσκολίας.

Ὁ καθηγητὴς Λάμπρος ἐξέδωκε τρία ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Βατικανοῦ, ἀναφερόμενα εἰς μυστηριῶδες σχέδιον γάμου μετὰ Σικελίης δουκίσσης τῶν Ἀθηνῶν¹. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα στεροῦνται χρονολογίας, ἐξαιρέσει μόνον τῆς ἡμέρας τοῦ μηνὸς πλὴν ἑνός, ἐν ᾧ σημειοῦται καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος· ἐν δ' αὐτῶν εἶνε ἐπὶ μέρους κρυπτογραφικόν. Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι κατώρθωσα νὰ ὀρίσω τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τοῦ πρώτου ὡς ἐκδεδομένου τῇ 4 Ἰανουαρίου 1369, ἐπειδὴ τῷ 1368 ἢ 22 Δεκεμβρίου συνέπιπτε πρὸς Παρασκευὴν. Πρὸς τὴν χρονολογίαν δὲ ταύτην προσαρμόζονται ἅπαντα τὰ μνημονευόμενα γεγονότα. Καὶ δὴ, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Καμεράκου (Cambrai), εἰς ὃν ἀπευθύνεται ἡ δευτέρα ἐπιστολή, εἶνε πάντως Ροβέρτος ὁ κόμης Γάνδης, ὁ κατόπιν ἐν Αὐλῶνι σχισματικὸς πάπας Κλήμης Ζ' ὁ ἀρχιερατεύσας ἐν Καμεράκῳ ἀπὸ τῆς 11 Ὀκτωβρίου 1368 μέχρι τῆς 6 Ἰουνίου 1371. Ὁ dominus Anghia, οὗ ὁ θάνατος ἐτάραξεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἐπισκοπήν, εἶνε Σοχιέρος ὁ Ἀγγιανὸς ὁ ἀποκεφαλισθεὶς τῷ 1367. Ὁ κόμης Litii εἶνε ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κόμης τοῦ Ἀλητίου (Lecce) Ἰωάννης, καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, οὗ ὁ γάμος «μετὰ τῆς νεαρᾶς ἀνεψιάς τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, θυγατρὸς προῦπάρχαντος Καταλωνίου δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν θεωρεῖται εὐάρμοστος», εἶνε ὁ Βάλθερος Γ', ὁ ἐπὶ ψιλῶ ὀνόματι δοῦξ τῶν Ἀθηνῶν, ὁ κληρονόμησας τὰς ἀξιώσεις τοῦ οἴκου τῶν Βριεννίων. Κατὰ ταῦτα ἡ δέσποινα, ἧς ὁ γάμος εἶνε τὸ ἀντικείμενον ἀπασῶν ἐκείνων τῶν διαπραγματεύσεων, ὑπῆρξε πάντως ἡ ἑτέρα τῶν θυγατέρων τοῦ Ἰωάννου, κόμιστος τοῦ Ρανδάτσου καὶ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ Νέων Πατρῶν, ὅσους ἀπέθανε τῷ 1348, ἧς τὸ νεαρότατον τέκνον, ἡ Κωνσταντία, ἠδύνατο κατὰ ταῦτα νὰ ἔχη κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἡλικίαν εἴκοσι ἑτῶν καὶ ὑπερέκεινα (XX annorum et ultra) καὶ γινώσκεται ὡς οὔσα μονογενῆς αὐτῆς κόρη. Ἦτο δὲ αὕτη ἀνεψιὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Πέτρου Β' καὶ ἑξαδέλφη τοῦ Φρειδερίκου Γ', οὗ μία τῶν ἀδελφῶν λέγεται οὔσα πάρα πολὺ ἡλικιωμένη ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐπὶ ψιλῶ ὀνόματι δοῦκα, ὅπερ βεβαίως συνέβαινε τῷ 1369. Καὶ αἱ γινόμεναι δὲ μνεῖαι τοῦ ἡγεμόνος τοῦ

1. Ἐνθ' ἀν. σ. 82 - 88

Τάραντος Φιλίππου Β' ὡς ἔτι ζῶντος ὀρίζουσι τὸν χρόνον τῶν ἐγγράφων ὡς προγενέστερον τοῦ τέλους τοῦ 1373, ὅτε οὗτος ἀπέθανε. Πρὸς δὲ τούτοις εἶνε γνωστόν, ὅτι ὁ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος τῶν Θηβῶν Σίμων εὑρίσκετο ἐν Σικελίᾳ τῷ 1367 καὶ πιθανῶς διέτριψεν αὐτόθι ἔτι μακρότερον. Ἄλλ' ἀνυπέρβλητον χρονολογικὸν ἐμπόδιον ἐφαίνετο παρεμβαλλόμενον ὑπὸ τῆς μνείας τοῦ θανάτου *domini regis Franciae*, ἀλλὰ τὸ κώλυμα τοῦτο ἐξέλιπεν, ὅτ' ἐξήτασα τὸ πρωτότυπον τοῦ ἐγγράφου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ καὶ εὔρον, ὅτι τὰς δύο λέξεις *regis Franciae* εἶχε παραναγνώσει ὁ ἀντιγραφεὺς ἀντὶ τῶν *regie fameie*, ἤτοι *familiae*. Πιθανῶς δὲ ὑπονοεῖται ὁ βασιλεὺς τῆς Καστιλίας Πέτρος ὁ Ὁμῶς, ὅστις ἐφονεύθη τῷ 1369. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, αἱ προκείμεναι ἐπιστολαὶ ἀποκαλύπτουσι γάμον, ὅστις ἤθελε συνδιαλλάξει τὰς περὶ τῶν Ἀθηνῶν ἀξιώσεις τοῦ οἴκου τῶν Ἀνδηγαυῶν πρὸς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀθηναϊκοῦ δουκάτου ἣν ἐξήσκει ὁ βασιλεὺς τῆς Σικελίας Φρειδερίκος Γ'.

Ὁ Ἀντώνιος Rubio y Lhuch ἐξέδωκε δύο ἐπιστολάς «τῆς βασιλείσεως τῆς Ἀραγωνίας»¹, ἣτις εἶνε ἡ σύζυγος τοῦ Πέτρου Δ' καὶ οὐχὶ καθ' ἃ παρεδέχθη ὁ Γ. Κωνσταντινίδης ἡ βασίλισσα τῆς Σικελίας καὶ δούκισσα τῶν Ἀθηνῶν Μαρία. Ἐκ τῆς πρώτης τῶν ἐπιστολῶν τούτων, χρονολογουμένης τῷ 1379 καὶ ἀπευθυνομένης εἰς τὸν Λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον τῶν Ἀθηνῶν Ballester, σταχυολογοῦμεν περιέργους τινὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἀγίων λειψάνων, ἅτινα τότε ἐφυλάσσοντο ἐν τῇ Santa Maria de Setines, ἤτοι τῷ Παρθενῶνι, ὧν κατάλογον ἀνέγραψε μετὰ δεκαῆξ ἔτη ὁ Ἰταλὸς περιηγητὴς Νικόλαος da Martoni². Ὁ αὐτὸς δὲ Καταλὼνιος λόγιος ἀπέδειξε καὶ ὅτι ἔτη τινὰ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φλωρεντίνων κατάκτησιν τῶν Ἀθηνῶν ἀνὴρ καλούμενος Bertranet περὶ οὗ λέγεται, ὅτι ἦτο εἰς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν (*un dels majors capitans del ducat d'Atenes*), ἀνέκτησε πόλιν, ἐν ἣ εὑρίσκετο ἡ κἀρα τοῦ ἀγίου Γεωργίου, ἤτοι τὴν Λεβάδειαν³. Ὁ δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνὴρ ἦτο ὁ Bertranet Mota, οὗ τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ ἐν τῇ μετὰ τῶν Ναβαρραίων συνθήκῃ τοῦ 1390, ὡς μάρτυρος ἐν ἄλλῳ τινὶ ἐγγράφῳ.

1. Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας. Τόμ. Ε' σ. 824—7

2. *Revue d'Orient Latin* Τόμ. Γ' σ. 647—653, 656.

3. *Catagunya a Grècia* σ. 57. 633

φοῦ τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν τιμαρίων τοῦ 1391, ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ Νερίου Ἀτζαϊώλη καὶ ἐν τινι ἐπιστολῇ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ἄργους τῷ 1394. Ἦτο δὲ φίλος τοῦ νόθου υἱοῦ τοῦ Νερίου, τοῦ Ἀντωνίου, καὶ προφανῶς ἐβοήθησε τὸν Ἀντώνιον, ὅπως τῷ 1393 ἀνακτήσῃ τὴν Λεβάδειαν, κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατὰ ταῦτα δὲ κατορθοῦμεν νὰ συμβιβάσωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χαλκονδύλη, λέγοντος, ὅτι ὁ Βαγιαζίτ εἶχεν ἤδη ὑποτάξει τὴν Λεβάδειαν, πρὸς τὰ ὁριζώμενα ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ Νερίου, κληροδοτοῦντος τὴν ἀπουδαίαν ταύτην πόλιν εἰς τὸν Ἀντώνιον ¹. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα, ἅτε δεικνύουσα τὴν ἐπιμονήν, μεθ' ἧς οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀραγωνίας εἶχοντο τῆς σκιώδους αὐτῶν κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων, εἶνε ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλφόνσου Ε' πρὸς τὸν δεσπότην Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον τὸν ἔπειτα τελευταῖον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ φέρουσα χρονολογίαν 27 Νοεμβρίου 1444, ἐν ἣ ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τῆς Σικελίας λέγει, ὅτι, καθ' ἃ εἶχεν ἀκούσει, ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε καταλάβει τὰς Ἀθήνας, καὶ διὰ τοῦτο ἠξίου παρ' αὐτοῦ νὰ παραδώσῃ τὰ δύο δουκᾶτα τῶν Ἀθηναίων καὶ Νέων Πατρῶν εἰς τὸν ἀπόστολον αὐτοῦ μαρκίωνα τοῦ ἐν Σικελίᾳ Ἰερακίου (Gerace) ².

Τέλος εἰς ὅσα γινώσκομεν περὶ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐκ Φλωρεντίας Ἀτζαϊωλῶν ὁ καθηγητὴς Λάμπρος προσέθηκε τρεῖς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀθηναίου ἱερέως καὶ ἀντιγραφέως χειρογράφων Μιχαὴλ Καλοφρενᾶ ³, αἵτινες δεικνύουσιν, ὅτι αἱ ἀπόπειραι τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου περὶ τῆς ἐνώσεως τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἔτυχον ἀπηχήσεως ἐν ταῖς φλωρεντιακαῖς Ἀθήναις. Ὁ καθηγητὴς Λάμπρος εὐρέθη εἰς ἀμηχανίαν πῶς νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἐν μιᾷ τῶν εἰρημένων ἐπιστολῶν γεινομένην μνεῖαν τοῦ ἀφεντὸς τοῦ μπαήλου καὶ ἐξήνεγκε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ φράσις αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὸν Βενετὸν βαῖλον τῆς Χαλκίδος, ὅστις ὅμως δὲν

1. Predelli *Commemoriali* Τόμ. Γ' σ. 206, 208.—Hopt *Chroniques gtece romanes* σ. 229.—Buchon *Nouvelles Recherches* Τόμ. Β' μέρ. α' σ. 257.—Gregorovius *Briefe aus der «Corrispondenza Acciajoli»* σ. 308.—Χαλκοκονδύλη ἔκδ. Βόννης σ. 145, 213.

2. *Archivio Storico per le province Napoletane* Τόμ. ΚΖ' σ. 430—1.

3. *Ενθ' ὧν*, Τόμ. Β' σ. 747—53.—Νέος Ἑλληνομνημῶν Τόμ. Α' σ. 11—56.

εἶχεν ἐξουσίαν ἐν Ἀθήναις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον. Ἄλλ' ἂν, καθ' ἃ ὑποθέτει, ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη ἐγράφη τῷ 1441, ἢ ἐν αὐτῇ φράσις δὲν παρέχει δυσκολίας. Καὶ δὴ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ὁ Ἀντώνιος Ἀτζαϊώλης εἶχεν ἀποθάνει, καταλιπὼν ἀνήλικον υἱόν, τὸν Φράγκον, ὅστις τότε ἐξηδήμει ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐλῇ, καὶ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ πρῶτος δούξ Νέριος Β'. Διὸ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τοῦ αὐθέντου ἦτο ὁ ἄρχων ὁ διοικήσας τὰς Ἀθήνας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Νερίου Β'.

Ὁ καθηγητὴς Λάμπρος ἐξέδωκε καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Φράγκου, τοῦ τελευταίου δουκὸς τῶν Ἀθηναίων, πρὸς τὸν δούκα Μεδιολάνου Φραγκοσκίον Σφόρτσαν γραφείσαν τῷ 1460 ἐν Θήβαις, ἕως ὁ Μωάμεθ Β' εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς τὸν Φράγκον νὰ κρατήσῃ μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1456 ἄλωσιν τῶν Ἀθηναίων.² Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, γραφείση οὐ μακρὸν χρόνον πρὸ τοῦ θόνου αὐτοῦ ὁ Φράγκος παρέχει τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ ὡς σπείραρχος (condottieres εἰς τὸν δούκα τοῦ Μεδιολάνου. Δὲν ἦτο δὲ αὕτη ἡ μόνη αὐτοῦ διαπραγματεύσεις πρὸς ἐσπέριον δυνάστην, ἐπειδὴ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀπωλείας τῶν Ἀθηναίων πρέσβυς αὐτοῦ εὗρίσκετο ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Νεαπόλεως.³

Ἐν τῷ οἰκείῳ ἄρθρῳ τοῦ καθηγητοῦ Λάμπρου διέφυγεν αὐτόν, καθ' ἃ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἐρευνητάς, ἐν λάθῃ. Ὁ χρόνος τῆς δευτέρας ἐπισκέψεως Κυριακοῦ τοῦ Ἀγκωνίτου εἰς Ἀθήνας, ὅτε εἶδε τὸν Νέριον Β' ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ὑπῆρξε βεβαίως τὸ ἔτος 1444 καὶ οὐχὶ τὸ 1447, ἐπειδὴ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχαιοδίφου ἐκείνου ἐκ Χίου φέρει τὴν χρονολογίαν Kyriacco die IV. Kal. Ap. Ἄλλ' ἡ τετάρτη ἡμέρα πρὸ τῶν Ἀπριλίων καλανδῶν, ἦτοι ἡ 29 Μαρτίου, συνέπιπτε πρὸς Κυριακὴν τῷ 1444, καὶ γινώσκομεν ἐξ ἄλλης ἐπιστολῆς τοῦ Κυριακοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Η' Παλαιολόγον, γραφείσης πρὸ τοῦ Ἰουνίου 1444, ὅτι ἀπεπλευσεν εἰς Χίον ἐκ Χαλκίδος τῇ V. Kal. Mart. τοῦ ἔτους ἐκείνου, ἦτοι τῇ 25 Φεβρουαρίου.

1. [Ὁ κ. Μίλλερ ἐκλαμβάνει, ὅτι αἱ λέξεις τοῦ ἀφεντός τοῦ μπαήλου σημαίνουν τὸν βασιλεὺς τῆς αὐθέντου, ἀλλὰ αἱ λέξεις τοῦ ἀφεντός εἶνε προσδιοριστικαὶ τῶν λέξεων τοῦ μπαήλου].

2. Ἐνθ' ἂν. Τόμ. Γ' σ. 407-9.—Νέος Ἑλληνομνήμων Τόμ. Α' σ. 218-24.

3. Archivio storico per le province napoletane Τόμ. ΚΖ' σ. 203.